

Solti István¹

Az operatív (külső) figyelés az állambiztonság időszakában – esettanulmány

Operational (External) Surveillance in the Period of State Security – Case Study

Az esettanulmány egy osztrák kereskedő esetén keresztül vizsgálja az állambiztonsági szolgálatok egyik fontos titkos információgyűjtési módszerét, a külső figyelést. Miután a kémelhárítás felismerte az osztrák férfi gyanús viselkedését, titkos nyomozást indított ellene 1975-ben. A titkos nyomozás célja a kémkedésre utaló gyanú megerősítése vagy kizárása volt. Ennek érdekében a magyar állambiztonsági szolgálat a titkos nyomozás számos eszközét alkalmazta, köztük az operatív (külső) figyelést.

A szerző az esetet korabeli dokumentumok felhasználásával dolgozta fel, mégpedig az állambiztonsági szolgálat az ügyben készített dokumentumai és jelentései felhasználásával. Így az olvasó számára pontos képet nyújt a titkosszolgálat egykori működéséről, valamint egyik munkamódszerének alkalmazásáról és eredményeiről.

Kulcsszavak: állambiztonság, operatív figyelés, külső figyelés, titkosszolgálat, bizalmas nyomozás

This case study examines one important covert intelligence gathering method used by state security services, external surveillance, through the case of an Austrian trader. After the counterintelligence service recognised the Austrian man's suspicious behaviour, it launched a secret investigation against him in 1975. The aim of the covert investigation was to confirm or exclude suspicions of espionage. In order to do this, the Hungarian state security service used a number of means of covert investigation, including operational (external) surveillance.

The author has elaborated the case using contemporary documents, namely the documents and reports of the state security service on the case. This gives the reader

¹ Tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, e-mail: solti.istvan@uni-nke.hu

an accurate picture of how the secret service once operated and of the application and results of one of its working methods.

Keywords: *state security, operational surveillance, external surveillance, secret service, confidential investigation*

Bevezetés

A „Publicista” fedőnevű osztrák célszemély az állambiztonsági szolgálat kémelhárítási területe szűrő-kutató munkájának eredményeként került látókörbe 1976 második felében. Az AV-13. fn. SZT-tiszt² figyelt fel az osztrák üzletember gyakori magyarországi utazásaira. Beutazásai során általában az SZT-tiszt munkahelyén, a keszthelyi Hotel Helikon Szállodában szállt meg, és a közeli üdülővárosban, Hévízen, az Állami Gyógyfürdő Kórházban kezeltette magát. „Publicista” saját elmondása szerint korábban autóbalesetet szenvedett, a balesetből való felépüléshez volt szüksége a rendszeres magyarországi tartózkodásra.

A kezdeti hálózati adatok és az AV-13. fn. SZT-tiszt jelentése alapján megállapítható volt, hogy az osztrák férfi jó viszony kialakítására törekedett a szálloda alkalmazottjaival, részükre kisebb-nagyobb ajándékokat hozott és szívességeket tett, igyekezett mindenkire jó benyomást tenni és elnyerni bizalmukat. A szálloda egyik alkalmazottjával a többiekénél is közvetlenebb kapcsolatot alakított ki. Ezt azzal magyarázta, hogy mivel nem beszél magyarul, ezért szívesebben társalog olyan emberekkel, akik a német nyelvet jól beszélik. Az állambiztonsági szolgálat illetékes osztálya ellenőrizte a határátlépési nyilvántartásban szereplő adatokat, amiből kiderült, hogy az osztrák férfi 1975 óta járt rendszeresen Magyarországon, 1975-ben 5 esetben, aztán 1976-ban, a bizalmas nyomozás elrendeléséig, újabb 10 alkalommal utazott be az országba. Rendszerint egyedül érkezett, esetenként feleségével és egy fiatal hölgygel, akit nevelt lányaként mutatott be.

Az SZT-tiszt jelentésén túl az osztrák kereskedővel bizalmas kapcsolatba került szállodai munkatárs is megkereste a magyar állambiztonsági szolgálatot azzal, hogy „Publicista” felkereste a szálloda portáján 1976. november 22-én, amikor ott teljesített szolgálatot, és meghívta a presszóba beszélgetni. Ott arra kérte, hogy készítsen részére 4 oldal terjedelmű írásos anyagokat, amelyek politikai, gazdasági és kulturális híreket tartalmaznak Magyarországról. Az adatokért alkalmanként 2000 osztrák shillinget ajánlott fel. Az ügyben illetékes Veszprém megyei III./II. osztály értékelése szerint az alapinformációk arra utaltak, hogy „Publicista” egyre szorosabb kapcsolatot próbált kialakítani szállodai ismerősével, és arra törekedett, hogy anyagilag is minél jobban lekötölezzék a férfit. Ezt az elképzelést erősítette az is, hogy korábban egy alkalommal „Publicista” kölcsönadta az autóját szállodai ismerősének, amelyben ő 40 000 schilling

² „A kémelhárítás területén az SZT-állomány elsősorban a nemzetközi érintkezésben résztvevő vállalati, intézményi szerveknél, hadiipari objektumokban, az idegenforgalmi intézményekben (szállodákban) [...] rendelkezik fedőmunkakörökkel. Az SZT-fedőbeosztások elsősorban a nyugati nemzetközi érintkezés átfogására, ellenőrzésére [...] biztosítanak többnyire eredményesen kihasznált lehetőséget.” Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének hatásköréről, a további feladatokról, BM III. Főcsoportfőnökség, 1984. ABTL 1.11.10. (96 d.) 5.

értékű kárt okozott. A kár megtérítésétől azonban „Publicista” nagylelkűen eltekintett, amit az elköteleződésre tett kísérletként értékelt az elhárítás.

A bizalmas nyomozást e két információ alapján rendelték el 1976. december 13. napján. Az állambiztonsági szolgálat kémelhárító szakterülete széles körű adatszerzésbe kezdett. Elsődleges célként határozták meg az osztrák férfi ellenséges tevékenységének bizonyítását vagy kizárását. Ehhez szükséges volt a „Publicista” mögött álló ellenséges hírszerző szerv megállapítása, valamint magyar és külföldi kapcsolati körének és kapcsolatai jellegének a megállapítása. A bejelentő szállodai alkalmazottat az állambiztonsági szolgálat szakirányítóként az ügybe belépett III/II/2-a alosztálya „Pálmai Zsolt” fedőnéven beszervezte hálózati személyének, akinek közreműködésével tervezték „Publicista” mélyebb szándékainak feltérképezését. Azonban mindenekelőtt az elhárítás az osztrák férfi igényei alapján dezinformációs anyagot készített, amelyet „Pálmai” következő találkozásuk alkalmával átadhatott megbízójának. Az anyag átadására „Pálmaid” úgy igazították el, hogy lehetőleg arra „Publicista” szállodai szobájában kerüljön sor, a szállodai szobát az esemény dokumentálására előkészítették. Azonban arra az eshetőségre is felkészülve, ha a híryananyag átadását, illetve átvételét „Publicista” szállodai szobáján kívül, esetleg a szálloda előtt lévő parkolóban bonyolítják le, operatív figyelést³ szerveztek. Az átadás december 10-én megtörtént, azonban nem az elhárítás utasításai szerint. „Publicista” saját autóján elvitte „Pálmaid”, és útközben kérte el az anyagokat, így annak dokumentálása nem járhatott sikerrel.

Az osztrák férfi újabb hírigényekkel lépett fel „Pálmai” felé a következő január végi és február elejei beutazásakor. Újabb fejleményt hozott az ügyben, hogy a célszemély szállodai telefonbeszélgetéseinek lehallgatása során rögzített beszélgetések értékelésekor az elhárítás megállapította, hogy az osztrák férfi virágnyelven ugyan, de valamilyen megfigyeléséről tett jelentést egy osztrák telefonszámra. Mintha katonai objektumokról és mozgásokról jelentett volna. További gyanúra adott okot, hogy „Publicista” következő beutazását olyan időpontra jelezte előre, amikor a Magyar Néphadsereg hadgyakorlatot tartott Kecskemét és Szabadszállás térségében. Az új körülmények tisztázására az állambiztonság több operatív módszer bevezetése mellett döntött. Egyrészt az elhárítás arra számított az addigi adatok alapján, hogy a célszemély, mielőtt második februári utazásának célállomására, vagyis Budapestre utazik, először Keszthely és Hévíz térségébe látogat el, mozgását a figyelő szakterület – megfelelő erővel – viszi végig a határ átlépésének időpontjától egészen a kilépésig. A konspirált figyelés elsődleges feladata az volt, hogy a célszemély mozgását figyelemmel kísérje és esetleges találkozásait fotó útján rögzítse, kapcsolatait megállapítsa. A másik lényeges feladat budapesti tartózkodása során a „Pálmaid” tervezett találkozáson az anyagátadás tényének a rögzítése lett volna. Ehhez a belügyminisztérium illetékes figyelő osztálya, a BM III/2. osztály munkatársai a határ átlépésekor „Publicistát” Rábafüzesnél figyelésre felvette, illetve a helyszínen felkészült az esetleges későbbi belépése során történő újabb felvételekre.

³ Az állambiztonsági szolgálat időszakában a titkosszolgálati figyelésre két elnevezést is alkalmaztak, a különböző elnevezések azonos titkos eszközt takartak. A figyelésre kiadott 0013/1963. sz. parancs külső figyelésnek, a 10/1970. sz. parancs operatív figyelésnek hívta a titkos eszközt. Jellemzően mind a két elnevezés használatban volt a 70-es években a napi operatív munkában. A figyelés megrendelésére szolgáló szolgálati jegyen például „a külső figyelés bevezetésére” szövegrész szerepelt, míg a figyelő szakterület *Operatív figyelés* címmel készítette el saját tananyagát.

Az operatív figyelés jellemzői az állambiztonság időszakában

Az operatív figyelés általános feladatai igen széles körűek voltak az állambiztonság időszakában. Fogalma szerint az operatív figyelés „az állambiztonsági szervek által alkalmazott operatív eszköz, amely jellegénél fogva alkalmas az ellenséges tevékenységet folytató, vagy ilyen tevékenységgel gyanúsított személyek konspirált követésére, mozgásuk, tevékenységük dokumentálására, kapcsolataik megállapítására, útvonalak, területek, objektumok figyelésére, biztosítására, az ellenséges tevékenység megakadályozására, a hálózat tagjainak vagy jelöltjeinek ellenőrzésére, tanulmányozására”.⁴ Feladatát képezte a beszerzési jelöltek tanulmányozása, a hálózati személyek ellenőrzése, a feltételezett tevékenységek ellenőrzése, a kapcsolatok megállapítása, valamint a feldolgozás alatt álló személyek tanulmányozása. A tanulmányozó figyelés tájékoztatást adott a figyelt személy élet- és családi körülményeiről, érdeklődési és baráti köréről, szokásairól, szenvedélyeiről, költekezéséről, mozgási területéről stb. Találkozásakor dokumentálta a résztvevők egymáshoz való viszonyát, az alá- és fölé rendeltségi helyzetet. Beutazó személyeknél azt kellett tanulmányoznia, hogy magatartásuk és ténykedésük mennyiben felelt meg utazásuk bevallott céljának.⁵ Szintén általános feladatai közé tartozott a dokumentálás, amely eszközének tekintették a jelentést és a konspiratív fénykép- és filmfelvételek készítését. A jelentés a célszemély tevékenységét, látható megnyilvánulásait és kapcsolatait rögzítette. Elsősorban az ügyben lényegesnek látszó adatokat kellett tartalmaznia, de rögzíteni kellett benne a másodrangúnak, kevésbé fontosnak tűnő észrevételeket is. A fotódokumentálás szerepe volt, hogy találkozókról, tárgyak átadásáról, objektumok, imperialista követségek, kapcsolatok lakásainak felkereséséről, katonai objektumok közelében végzett személyes felderítésről fénykép- vagy filmfelvétel készüljön a bűnös tevékenység bizonyítására.⁶

A figyelés megkezdését alapos előkészítés, szervezés előzte meg. Kemény operatív munkát jelentett, amelyet tapasztalt munkatársak végeztek. Az előkészítés részét képezte a tereptanulmányozás, amely a célszemély tartózkodási helyei környékének felmérését jelentette, amelynek során feltérképezték a helyszín gyalogos- és gépjárműforgalmát, az épületeket és az intézményeket, a különböző tereptárgyakat, az esti látási viszonyokat, a lakókörnyezet összetételét. Szintén az előkészítés részét jelentette a figyelő- és tartózkodási helyek kiválasztása, így különösen a jelzőhely szervezése.⁷

A figyelő szakterület tisztában volt a figyelés dekonspirációs veszélyeivel, így azzal is, hogy milyen módszereket dolgoztak ki a hírszerző szolgálatok az operatív figyelés lerázására és felfedésére. A hírszerzés számára ugyanis létkérdés volt, hogy „érdeklődésének körét, munkavégzésének módszereit, kapcsolatait stb. megvédje a lelepleződéstől. Éppen ezért törvény hogy operatív tevékenységet csak figyelőmentesen, vagy a figyelés látókörén kívül (holt térben) lehet végezni.”⁸ A figyelés felfedésének három módszerét különböztették meg, az önellenőrzést, az ellenfigyelést és a technikai ellenőrzést. Az önellenőrzés a hírszerző által végzett, előre tervezett és konspiráltan alkalmazott intézkedések összességét jelentette, amely a figyelés felfedésére és egyben módszereinek tanulmányozására szolgált.

⁴ BM III/2. 1972: 1.

⁵ BM III/2. 1972: 33.

⁶ BM III/2. 1972: 42.

⁷ BM III/2. 1972: 53.

⁸ LIPTAI 1971.

Ezzel szemben az ellenfigyelés a hírszerző védelmét ellátó külső figyelést jelentette, míg a technikai ellenőrzés a hírszerző tartózkodási helyein a rádiós tér ellenőrzésére szolgált.⁹ Az önellenőrzés esetében kifejezetten előírás volt, hogy a figyelés felfedésére harmonikusan egymásba illeszkedő több önellenőrzési formát volt szabad alkalmazni, ami logikus, megfelelően legendázott mozgásokat és útvonalakat foglalt magában. Az egész tevékenységnek a természetesség látszatát keltve kellett lejátszódnia.

Az operatív figyelés lerázásának is megvoltak a maga fogásai, „a figyelést lerázni, csak a legszükségesebb esetekben, nagy-nagy szakszerűséggel szabad”.¹⁰ A lerázás fogásainak tárháza végtelen volt, viszont alapszabály szerint a műveletet úgy kellett a hírszerzőnek előre megterveznie, hogy az is a természetesség látszatát keltse, és inkább tűnjön a figyelés hibájának, vagyis elvesztésnek, mint a hírszerző aktív tevékenysége eredményének.

A külső figyelés első eredményei a „Publicista” fn. célszemély ügyében

Az osztrák férfival szemben a külső figyelés operatív módszerének teljes körű alkalmazása február végén bekövetkezett magyarországi beutazása alkalmával kezdődött el. Az ügy feldolgozását végző elhárító osztály több feladatot is meghatározott a figyelés számára. Célként fogalmazódott meg a „Publicista” kémtevékenységére utaló operatív adatok megerősítése és az erre vonatkozó újabb bizonyítékok beszerzése, illetve „Pálmai” anyagátadásának dokumentálása, valamint feladatul szabták a mozgásával, magatartásával és viselkedésével kapcsolatos ismeretek gyűjtését. Ezeken túlmenően a figyelés feladata volt az osztrák férfi esetében felmerülő magyar kapcsolatok ellenőrzése, a kapcsolatok jellegének megállapítása, továbbá újabb személyek felderítése, beazonosítása.

Az osztrák üzletember feleségével – a nevelt lánya már 20-a óta Keszthelyen tartózkodott – 1977. február 23-án lépte át a határt Rábafüzesnél, saját tulajdonú sárga színű Opel típusú gépkocsijával. Magyarországra érkezésük után a célszemélyt és feleségét a BM III/2. osztálya figyelésre felvette, és egészen a keszthelyi szállásáig kísérte, majd este 22 órakor, mikor már további mozgás nem volt várható, a figyelést megszakította. Ezen a napon az ügy szempontjából említést érdemlő esemény nem történt.

Másnap, február 24-én reggeli után a család együtt hagyta el a szállodát. A figyelés a célszemélyt felvette, és megállapította, hogy aznap „Publicista” a feleséggel és nevelt lányával vizuális felderítést végzett több helyszínen is. Napközben megálltak Balatonfüreden, ahol – sétálás és vásárlás látszatát keltve – igen élénk érdeklődéssel figyelte az ott szakaszosan, zárt oszlopban elhaladó katonai alakulatokat. A figyelés azt is kiemelte, hogy „Publicista” minden egyes jármű elejét és hátulját „hosszasan” megnézte. A parkírozó autójuktól hármásban gyalogoltak abba az irányba, ahonnan később az alakulatok érkeztek. A figyelők értékelése szerint a sétálást elsősorban az egység várható érkezése válthatta ki. Ezt követően autóba ültek, és Veszprém felé vették az irányt. A Csopak község után lévő erdei parkolóban megálltak, ahol a házaspár az erdőben sétálgatott kicsit, majd

⁹ LIPTAI 1971: 61–74.

¹⁰ LIPTAI 1971: 97.

„Publicista” az autója mellől távcsővel figyelt abba az irányba, amerre az V. Magyar Hadsereg távfelderítő kiképző központja volt. Ebben az esetben is igyekeztek az úgynevezett „békés turista” látszatát kelteni. Ugyanezen a helyen a családjáról és a kutyájáról is csinált fotókat, ami szintén értékelhető volt terhére, hiszen az ilyen körülmények között végzett fényképezés alkalmas lehet az adott terület panorámikus rögzítésére. Veszprémbe érve észrevették az úton haladó szovjet katonai járművet, amelyet aztán szorosan követtek egészen a laktanyáig. Ekkor megfordultak, s az út két oldalán levő szovjet katonai objektumokat figyelték meg. Ezután ugyancsak a 8-as főúton egy szovjet tehergépkocsira szorosan ráálltak, amelyet a főútról a Vöröscsillag pusztára vezető bekötőúton a gyakorló térig követtek. A figyelőjelentés szükségét érezte megjegyezni, hogy ez az útszakasz igen elhanyagolt állapotban volt, és az vezetett a puszta mögött lévő DHCS tartalék harcálláspontjához, ahol akkoriban katonai építkezések folytak. „Publicista” megfigyelt tevékenysége, mozgása – bizonyos vonatkozásban – agresszivitásra utalt. Úgy tűnt, hogy magabiztos volt, és a külső figyelést nem feltételezte.

A fenti mozgását követően a 8-as útról Hajmáskér és Gyulafirátót irányába menő bekötőúton – 30-40 km/h sebességgel haladva – Öskü irányában szovjet katonai objektumokat és gyakorlótereket, illetve magyar tüzérségi löterekeket figyelt meg. Ebben az időszakban ott gyakorlatozó egységek mozogtak. Az osztrák férfi mozgása arra utalt, hogy jó helyismerettel rendelkezett. A főútról való letérései határozottságot, egyértelmű céltudatosságot mutattak, valószínűleg nem először járt a környéken.

A Veszprém térségében tett kirándulás után Budapesten töltötték az éjszakát, ahol a figyelés szintén „Publicista” nyomában volt. Az operatív akció három napján rögzített mozgásból és viselkedésből kitűnt, hogy gyakran végzett önellenőrzést. Megállt egy-egy útszakaszon, majd figyelmesen megnézte az elhaladó autókat. Más esetben céltalanul megfordult, leállt, majd az előző irányban ismét folytatta útját. Az őt követő állambiztonsági tisztek gyakran tapasztalták, hogy esetenként igen durván megsértette a közlekedési szabályokat. Volt minden: gyorsajtás, tilos jelzésen való áthaladás, egyirányú utcába tilos irányból behajtás.

Kapcsolatai közül néhány került látókörbe ebben az időszakban. A már ismert kapcsolatai közül találkozott a hévízi kórház igazgatójával és a kezelőorvosával, illetve két, addig ismeretlen kapcsolat került felszínre. Egy Magyarországon is jelen lévő nyugat-európai cég svéd mérnöke, illetve egy magyar minisztériumi alkalmazott nő.

A külső figyelés újabb terhelő adatokat szolgáltat

A célszemély februári látogatása után március végén és áprilisban újabb két alkalommal járt Magyarországon, viszont arra a két alkalomra nem foglalt előre szállodai szobát, és az ismerőseinek sem jelezte előre érkezését. Ennek következtében az elhárító szolgálat nem tudott megfelelően felkészülni a fogadására, aminek következtében a figyelés sem várta a határon az osztrák férfit.

Március 25-én Ráabafüzesnél lépte át a határt felesége társaságában 12:28 perckor. A figyelésnek 5 órával később Székesfehérváron sikerült felvennie az Alba-Regia Szállodánál. A kimaradt időszak mozgását részben rekonstruálni tudta az állambiztonsági szolgálat, ugyanis a Veszprém megyei III/II. Osztály „Publicista” gépkocsijának rendszámát

már korábban átadta a III/IV. Csoportfőnökségnek, a katonai elhárításnak. A beutazás idején Veszprém térségében nagyszabású katonai csapatmozgások és gyakorlatok voltak, amelyek közelében ebben az öt órában megjelent a célszemély. A III/IV-4-b alosztály egyik társadalmi kapcsolata észlelte az osztrák férfi autóját Szentkirályszabadja határában a Látó-hegy környékén. Jelentése szerint „Publicista” kiszállt az autójából, és kutyasétáltatás látszatát keltve körülbelül 1,5 km távolságra eltávolodott a parkoló gépkocsitól és 500 m-re megközelített egy katonai objektumot. A társadalmi kapcsolat elzavarta őket a helyszínről. Ezek után a 7-es főút litéri leágazásánál látta őket egy forgalomirányító tiszthelyettes, aki az arra felé haladó szovjet katonai marsall biztosításában vett részt. Ezenkívül még a gyanúsként nyilvántartott rendszám miatt a katonai elhárítás egyik terepjárója egészen Várpalotáig követte, oly módon, hogy azt „Publicista” is észlelhessen. Mire a BM III/2. osztály munkatársainak sikerült őket Székesfehérváron felvenniük, már csak azt tudták megfigyelni, ahogy a házaspár a városban sétálgat és kirakatokat nézeget. Találkozóra vagy más említésre méltó eseményre ekkor már nem került sor.

A házaspár másnap 9:40-kor hagyta el a szállodát. Sétálgattak a városban, majd „Publicista” bement az Idegenforgalmi Hivatalba, ahova a figyelés konspirációs okok miatt nem követhette. Miután kijött a hivatalból, elkocsikáztak Várpalota irányába. Az úton szembe közlekedő katonai konvojt lelassítva jól megfigyelték, utána behajtottak egy kis földútra, és megtornáztatták fáradt csontjaikat. Herenden megfordultak, majd a 122. kilométernél lévő erdei parkolóban megálltak. Itt szintén kiszálltak, és majd ¾ óra hosszat sürgölődtek az autójuk körül. A figyelők nem tudták folyamatosan szemmel tartani a parkolót, ezért arról sem győződhetek meg, hogy „Publicista” mire használta ki az időt. Azt azért valószínűsítették, hogy nem a fáradtság vagy más szükségletek indokolták a hosszú megállást. Utólag ugyan a figyelők átvizsgálták a parkolót, azonban így már nem sikerült minden kétséget kizáróan megállapítani, hogy történt-e esetleg jelzéskihelyezés vagy rejtkehelyűrités. Miután a család visszaült az autóba, a határ felé vette az irányt, és elhagyta az országot.

Április 6-án az osztrák kereskedő a nevelt lányával tért vissza Magyarországra délután 17 óra előtt, de a figyelés késői értesítése miatt ismét csak jóval később, este 22-kor sikerült figyelésre felvenni őket a balatonfüredi Aranycsillag Szállodánál. A kémelhárításnak nem volt tudomása arról, hogy „Publicistáék” merre jártak, és mit csináltak a szállodába történő bejelentkezésükig, az előző alkalomhoz hasonló társszolgálati jelentéseket most nem kaptak. A következő két napban a figyelés folyamatosan nyomon követte mozgásukat. „Publicista” 7-én a reggeli órákban egy fiatal nyugatnémet nővel találkozott a szálloda hátsó bejáratánál, majd rövid beszélgetés után elváltak egymástól. A III/2. szakterület megállapította a nő személyazonosságát és magyarországi utazásának állomásait. Még ezen a napon a délelőtt során lányával átautóztak Siófokra a Napfény Szállóba, ahonnan „Publicista” a grazi munkahelyével beszélt telefonon. A hívott számot az elhárításnak sikerült megállapítania, majd a szám tulajdonosát is visszakeresnie. Ezt követően dél körül felutaztak Budapestre, ahol a Citadellában ebédeltek, majd a Sport Szállóban elfoglaltak egy szobát. Azonkívül, hogy a szálloda étteremfőnökével beszélgettek egész estig, mást már aznap nem csináltak.

A következő nap délelőttjén visszautaztak a fehérvári Alba-Regia Szállóba, ahol „Publicista” egy magyar férfival beszélgetett. A magyar férfit a figyelő szakterület a Fejér megyei Nyomdaipari Vállalat termelésirányító üzemmnökeként azonosította. Más forrásokból

az is kiderült, hogy üzleti jellegű beszélgetést folytattak. A beszélgetés végeztével hazaindultak, és 14:32-kor Rábafüzesnél kiléptek.

Legközelebb „Publicista” a felsége és egy addig ismeretlen nő társaságában – ismét jelzés és szállodafoglalás nélkül – lépett be az országba április 22-én a déli órákban. A figyelés este fél 9-kor Budapesten vette fel őket a Margitszigeti Nagyszállónál. Közel 10 órányi tevékenységük ismét ismeretlen maradt. A társaság 23-án reggel egy ismeretlen férfi társaságában jött ki a hotelből, majd együtt töltötték a délelőtti részét. Miután a férfi elköszönt a célszemélytől és hölgyismerőseitől, a figyelés őt is követte, aminek eredményeként sikerült megállapítani a személyazonosságát. Később az elhárítás „Kálmán” fedőnéven vonta eljárása alá, mivel a kapcsolatukban ellenséges jegyeket véltek felfedezni.

A nap további részében „Publicisták” Budapesten töltötték az időt, aztán elutaztak Keszthelyre a Helikon Szállodába, majd 24-én átmentek Hévízre, és egy rövid találkozó után hazautaztak.

A három beutazás konspirált figyelő akciói fontos tanulságokkal szolgáltak az állambiztonság elhárító területe számára. Egyrészt figyelemre méltó volt, hogy mindegyik beutazás egybeesett a térségben folytatott hadgyakorlatok idejével, amelyek környékén „Publicista” mindegyik alkalommal – hol dokumentáltan, hol pedig csak feltételezhetően – megjelent, bár a késői értesítések miatt nem a figyelő terület által dokumentáltan. Az értékelés szerint egyfajta szigorúbb biztonság betartásával volt indokolható, hogy „Publicista” mind a három alkalommal váratlanul érkezett az országba, illetve az is, hogy előtte a már ismert magyarországi kapcsolatait sem értesítette érkezéséről, és korábbi szokásához híven nem foglalt előre szállodai szobát. Szintén konspirációra utalt, hogy itt-tartózkodásai alatt nagy területeket járt be, valamint a szálláshelyeit is váltogatta. Számos önellenőrzésre utaló jelet lehetett felfedezni mind a gyalogos, mind az autós mozgásában. Például előszeretettel sétálgattak láthatóan céltalanul jól szemmel tartható városi és erdei környezetben.

A külső figyelés eredményt hozott „Publicista” úgynevezett „pihenő-parkírozó” helyeire való ismételt visszatérésének regisztrálását illetően is, ami felvetette, hogy a következő alkalmakra érdemes lehet e területeken rejtett figyeléssel is készülni. Emellett az elhárítás „Pálmai” fn. tmb-vel kapcsolatos ellenőrzésben is szerepet játszott, hiszen a figyelés és a tmb. által jelentettek egybeesése megerősítette a tmb. szavahihetőségét.

Az állambiztonsági szolgálat figyelő szakterületét nem kellett alkalmazni májusban, mert a „Publicista” fn. ügyben, legközelebb június 18-tól 21-ig és július 10-től 13-ig történt érdemleges figyelés. Ez alatt az időszak alatt 8 db napi figyelőjelentés készült, amelyek szerint „Publicista” ott folytatta addigi vizuális megfigyelő tevékenységét, ahol áprilisban abbahagyta. Június 18-án nevelt lányával Mór és Pusztavám határában, később Csákvár mellett nézelődött szovjet katonai objektumok környékén. „Kálmánnal” talákoztak Budapesten 19-én, majd a kecskeméti katonai repülőtér környékén autózgattak. Hasonló volt a program a következő napon is, csak akkor a Zsámbék–Tök–Perbál–Tinnye–Piliscsaba–Dorog-útvonalon található katonai objektumokat vették szemügyre, míg 21-én azt is sikerült dokumentálni, ahogy „Publicista” fényképfelvételeket készít egy Balaton felett szálló katonai repülőgépről.

Július 9-én ismét Veszprém felé vették az irányt, ahol 10-én állt rájuk a figyelés. Az ezen a napról és a 12-ről készült napi figyelőjelentésekben újabb arra utaló adatokat rögzítettek, hogy „Publicista” szovjet és magyar katonai objektumok térségébe vizuális

felderítést folytatott. Vizuális felderítésének módszere az volt, hogy a katonai objektumok előtt lassú tempóban elhaladt, majd megfordult, és a másik irányból megismételte. Emellett földutakra is behajtott, és ott úgy tett, mintha a kutyáját sétáltatta volna. Azt csak egy alkalommal sikerült megfigyelni, hogy valamilyen technikai eszközt is használt, amikor 12-én a szentkirályszabadjai repülőteret gépkocsijából kiszállva fényképezte vagy távcsővel figyelte. Lassú haladását rendszerint az eltévedés látszatát keltve igyekezett igazolni, azonban mozgása mégis határozottságot, céltudatosságot és helyismeretet tükrözött.

A figyelés „Publicista” mozgásában a tudatos önellenőrzés eszközeit vélte felfedezni. A gyakran tapasztalt megfordulások, váratlan megállások az önellenőrzés finomabb módszereiként voltak értékelhetők. Ezek a mozgások különösen sűrűn jelentkeztek az utolsó előtti (a 12-i) figyelési napon. Emellett önellenőrzésre utalt, hogy sebességét széles határok között váltogatta autózás közben. Előfordult, hogy lakott településen a megengedett sebességhatárt jelentősen túllépve, akár 160 km/h-val is közlekedett. Megtörtént az is, hogy főúton váltogatta az 50-60 km/h és a 100-110 km/h közötti haladási sebességét, a forgalmi viszonyoktól eltérően hol nagyon lassan, hol pedig túl gyorsan vezette a járművet. Emellett ekkor „Publicista” az önellenőrzés durva módszereit is alkalmazta. Többször a KRESZ szabályait megszegve szabálytalanul megfordult, áthajtott piros jelzésen. Az egyik alkalommal megállt egy pirosra váltó vasúti sorompónál, majd mielőtt a sorompó leereszkedett volna hirtelen elindult, és áthajtott a vasúti síneken. A történetek kapcsán az operatív figyelés arra a következtetésre jutott, hogy dekonspiráció fokozott veszélye állhatott fenn – mint később kiderült, nem is alaptalanul.

A figyelési sorozat eredményeként az állambiztonsági szolgálat ügyben illetékes szakterülete szerint megerősítést nyert, hogy „Publicista” ellenséges magatartást folytatott, amit vizuális felderítése, önellenőrzései és a figyelés lerázására irányuló kísérletei egyaránt alátámasztottak. A felderítést végző szakterület az addigi eredmények és a fokozódó dekonspiráció veszélye miatt úgy ítélte meg, hogy az operatív figyelés újabb alkalmazására már csak kisebb feladatok érdekében lehet szükség, érdemes volt a figyelés koncentráltabb alkalmazásában gondolkodni. Így az év során a figyelés által megállapított kiemelt helyszíneken már elegendő lehetett az állóponos figyelés, az ellenőrzési pontok kiválasztása és a rejtett figyelés megszervezése. A figyelés erőit inkább operatív akciók előkészítésében és végrehajtásában tervezték felhasználni.

A külső figyelés dekonspirálódott

„Publicista” rendkívül izgatott állapotban kereste meg orvos ismerőseit júliusban, amikor Hévízre visszaérkezett. Az igazgató-főorvost először nem tudta elérni, pedig feltétlenül beszélni szeretett volna vele, bár neki is igen kevés szabad ideje volt. Végül néhány percet beszélgettek, ahol az osztrák kereskedő közölte orvos barátjával, hogy valakik követik őt. Elmondása szerint akkor vette észre a követőit, amikor Budapestről Veszprémbe ment, és Kápolnásnyéknél spéci gépkocsik álltak rá. A követésről Veszprém környékén ismét meggyőződött, amikor a Videoton gyárnál megállt. Magából kikelve mondta, hogy „miért nem állították meg”, „miért nem hallgatták ki”. Az osztrák férfi azt is elmondta, hogy a Helikon Szálloda halljában is látott a recepció előtt ülni két férfit az őt követők közül. Ezt látva felsietett a szobájába, lehozta a fényképezőgépét, és lefényképezte a férfiakat.

A történetet „Publicista” nemcsak a kórház igazgatójával osztotta meg, hanem elmondta kezelőorvosának is. Az orvosnak az őt követő Audit is megmutatta, és arra is megkérte, hogy segítsen neki a gépkocsi szemmel tartásában. Minderről az állambiztonsági szolgálat az igazgató-főorvostól szerzett tudomást, aki mint az állambiztonsági szolgálat hivatalos kapcsolata folyamatosan kapcsolatban állt az elhárítással, és a történeteket az események után két héttel, július 26-án jelentette kapcsolattartó tisztjének. Azonban „Publicista” nemcsak nekik, hanem még az egyik szállodai alkalmazottnak is panaszkodott felfedezéséről, aki viszont az állambiztonság illetékes megyei osztályának volt hálózati személye, a „Pálmai” fn. tmb-nek is.

Amikor az osztrák férfi „Pálmaival” együtt felutazott Budapestre augusztus 12-én, Keszthelyre visszafelé menet Székesfehérvár környékén egy helikopter húzott el a fejük fölött. Erre „Publicista” előadta, hogy legutóbbi magyarországi látogatásakor a határtól a keszthelyi Helikon Szállóig az elhárítás kocsijai követték. Egy Alfa Romeót, egy Opel Commodorét és egy Fiat 132-est figyelt meg. Véleménye szerint teljesen egyértelmű volt a figyelés, még a rendszámokat is feljegyezte. Az tűnt fel neki, hogy az egyik autó mindig ugyanazzal a sebességgel közlekedett, mint ő, majd amikor letért az útról, az oda is követte. Az Opel egészen a szállodáig kísérte őt.

Úgy tűnhet, a kémkedéssel gyanúsított osztrák kereskedő nem bírta a véletlenre, hogy a magyar hatóságok értesüljenek a figyelés felfedezéséről. Hogy valójában hány embert avatott be történetébe az osztrák férfi, az nem tudható, az állambiztonsági szolgálat vizsgálata ilyen részletkérdésekre nem tért ki. A dossziében olyan irat nem található, amely az események mélyebb kivizsgálására utalna. Így az sem ismert, hogy a célszemély vajon szándékosan jelezte-e az állambiztonsági szolgálat ügyben eljáró III/II-2. osztálya felé felfedezését, viszont azt egyértelműen megoldotta, hogy több forrásból is értesüljön a figyelés dekonspirációjáról.

A külső figyelés alkalmazásának felfüggesztése az ügyben

A dekonspiráció ellenére a bizalmas nyomozást folytató alosztály megkezdte a következő augusztusi beutazás előkészítését, a III/2. pedig a figyelési terv kidolgozását. Ennek érdekében az elhárítás veszprémi osztálya és a figyelő szakterület munkatársai augusztus 4-én felmérték a lehetséges figyelési pontokat. A csopaki parkolóban feltűnés nélkül le lehetett állítani egy teherautót (jelzőautót), viszont a teljes parkoló szemmel tartásához még két figyelőnek kellett elhelyezkednie a parkoló különböző pontjain. A célszemélyt a parkolóból történő távozása után vette volna fel a csopaki rendőrtáborban elhelyezett figyelőcsoport, amelyet a teherautóból értesítettek volna rádión keresztül. A szagmin-ták alapján történő kutatáshoz rendőr-kutyát is indítottak volna, miután a figyelés kellő távolságban felvette a célszemélyt.

A 8. sz. főút 122-es és 123-as kilométerszelvényei között található parkolóban szintén teherautó elhelyezését tervezték. A teherautóból az egész terület jól szemmel volt tartható. Itt azonban gyalogos követésre nem volt lehetőség, mert a sűrű növényzet miatt csak nagyon rövid szakaszok voltak beláthatók. Távozás után ezen a helyen is készen állt volna egy rendőr-kutya, a feltételezett rejték hely felkutatására. A figyelőcsoportot a Vasvári Rendőrkapitányságon lehetett volna elhelyezni.

„Publicista” esetleges hévízi tartózkodása esetén a Thermál Szállóba történő érkezését és onnan távozását a szálloda bejárati oldalán lévő parkolóra néző vendégszobából lehetett figyelemmel kísérni, a szálloda fedett alsó parkolóját pedig a hévízi belügyi üdülő kertjében lévő gépkocsiparkolóból. Ennek szélső parkolói jó rálátást biztosítottak a bejáratra.

A célszemély kiszthelyi mozgására négy állófigyelési pontot választottak ki. A Szabadság utcában a Festetics-kastély előtti parkolóban, a Hévízi úton a Soproni úti kereszteződés után, a Vásártéren és a Georgikon utcában szemben a Deák Ferenc utcai elágazóval.

Mivel szükség volt a célszemély kapcsolatainak lakásának megfigyelésére is, azt a lakcímek közelében parkoló gépkocsikból tervezték megoldani. Amennyiben „Publicista” megjelent volna valamelyik lakásnál, az egyik figyelő elsétált volna a lakás irányába, majd a találkozó létrejöttét követően tért volna vissza a kocsihoz.

A hévízi mozgás állópontos figyeléséhez elegendő lett volna két felállítási hely. Az egyik a Szabadság utcában a Bacsó Béla utca feletti szakaszon, míg a másik az Ady Endre utcában a Dr. Schulhof Vilmos sétányhoz közeli szakaszon foglalt volna helyet.

A felkészülés ellenére „Publicista” következő beutazásai alkalmával nem volt figyelés alatt. Az ügyben tevékenykedő veszprémi és budapesti egységek között augusztus 23-án lefolytatott egyeztetés arra az eredményre jutott, hogy a figyelés csak abban az esetben állhat rá a célszemélyre, ha tartózkodási helye kétséget kizáróan véglegessé vált. Kiszthelyen és más városokban nem figyelhették, csak ha elhagyta azokat, viszont a már ismert megállóhelyeit állópontos figyeléssel tervezték megoldani. Ez alól Budapest kivételt képezett. Az ügy további részeiben viszont az állambiztonsági szolgálat már valóban nem alkalmazta a konspirált figyelést közvetlenül „Publicista” megfigyelésére, a figyelő szakterület szerepe az egyes operatív akciók biztosításában való részvételben merült ki.

A külső figyelés eredményei a „Publicista” fn. ügyben

Az operatív figyelés az értékelt időszakban egyértelműen igazolta, hogy az osztrák férfi Magyarország területén szovjet és magyar katonai objektumok térségében vizuális felderítést végzett. Figyelemre méltó volt, hogy „Publicista” egyes körzeteket (például a Szentkirályszabadja–Csopak térséget) több alkalommal is felkeresett. A célszemély által folytatott vizuális megfigyelés módszerét is dokumentálták, miszerint „Publicista” a katonai objektumok előtt igen lassú tempóban elhaladt vagy megállt, fő közlekedési utakon indokolatlanul megfordult és földutakra hajtott rá. Több alkalommal igyekezett az eltévedés látszatát kelteni és ezzel indokolni lassú sebességét, a megfordulásokat. Mozgásának egésze viszont határozottságot, céltudatosságot és helyismeretet tükrözött.

A figyelés azt is érzékelte, hogy „Publicista” rendszeresen önellenőrzést végzett, és alkalmazta az önellenőrzés finom módszerei mellett annak agresszív, durva elemeit is. Így például többször szabálytalanul kanyarodott vagy áthaladt tilos jelzésen, amikből az önellenőrzésen túl az esetleges figyelés lerázására irányuló törekvésére is következtetni lehetett. Az 1979. június 20-án folytatott operatív figyelésről készült jelentés szerint feltűnően durva módszer volt a vasúti átjárónál a fényjelző piros jelzésénél történő megállás után a sorompó leengedésekor való áthajtás, amelynek következtében a figyelés valóban leszakadt.

Az önellenőrzés finom és durva módszerekkel kombinált rapszodikus mozgása a figyelés dekonspirálódásának veszélyét rejtette magában, amit a figyelés érzékelt, és a veszélyre az ügyben eljáró szakterület figyelmét is felhívta. Azt is megállapította, hogy az esetleges felfedés kivédéséhez az operatív eszköz részleges, időleges kivonása, ugyanakkor nagyobb erőkkel történő alkalmazása célszerű. Szintén hiányosságként értékelte, hogy nem sikerült megoldani „Publicista” határon történő felvételét. Több alkalommal történt elvesztés, a munkát folytató csekély erők és gépkocsikarambol miatt.

Az ügy későbbi feldolgozásának eredményeiből viszont már az is kitűnt, hogy nagy valószínűség szerint a konspirált figyelés felfedése fordulópontot jelentett „Publicista” további magyarországi tevékenységében. Ezt követően teljesen felhagyott a vizuális felderítőtevékenységgel, valamint nem szorgalmazta más módon sem, így a kapcsolatain keresztül sem az információgyűjtést és -szolgáltatást. A bizalmas nyomozás még két évig tartott. „Publicista” évi 8-10 beutazása által jelentős operatív erőt kötött le, végül eredménytelenül. Nem sikerült beszerezni a bizalmas nyomozás során olyan adatokat, bizonyítékokat, amelyeket ellenséges tevékenységének dokumentálásához jogi erejűvé lehetett volna tenni.

Ahogy az ügy lezárására javaslatot tartalmazó összefoglaló jelentés fogalmazott, 1979. július 17-én a dekonspiráció után „Publicista” beszüntette ellenséges tevékenységét, így a tevékenységének dokumentálását célzó további intézkedések megtételének, a bizalmas nyomozás folytatásának megszűnt a célszerűsége, jogalapja.

Felhasznált irodalom

Az operatív figyelés és környezettanulmányozás alkalmazásának szabályozásáról szóló 0010/1970. számú belügyminiszteri parancs. ÁBTL – 4.2-10 – 21/10/1970.

BM III/2. Osztály munkaközösségének tagjai (1972): *Operatív figyelés* (tananyag), BM III/2. Osztály. ÁBTL-4.1. A-3050/1.

Jelentés az SZT-rendszer szervezetének helyzetéről, működésének határfokáról, a további feladatokról (1984). [H. n.]: BM III. Csoportfőnökség. ÁBTL 1.11.10. (96. d.)

LIPTAI László (1971): *A Külső Figyelés – Operatív Eszköz. Az ellenséges figyelés felfedése és lerázása. Az ellenfigyelés alkalmazása a hírszerzésben*. [H. n.]: BM III/I Csfség Személyügyi és Kiképzési Osztálya. ÁBTL-4.1. A-3006/3.